

МАЙСТОРКАТА НА ПЛЪСТИ

Мариета Недкова със свое Слънце.

ТОЧИЛКА в ролята на кросно, за да се ваят по-равномерно плъстите, пояснява Мариета Недкова.

ПЛЪСТИТЕ ПОМНЯТ КОДА НА ЗДРАВТО ТЯЛО

Чикако Сато вече си беше заминала за Япония, когато научих, че у нас е изучавала и друг забравен занаят – плъстенето на вълна. Защо точно плъстите, известни още като кече (тур.), филц (нем.) или още тепана вълна по нашенски, са привлекли интереса на Чикако? Старите българи, съобщава нашият историк етнолог Райко Сефтерски от БАН, са вярвали, че плъстите също като гайтана имат памет.

Тепаната вълна (плъстите) е вероятно древният метод за изработка на килими, на одеяла, връхни дрехи, ползпан от древните народи, паселивали Средна Азия. Плъстено кече постривали вместо седло на коня си Аспаруховите българи. В Пазарък, прочутата гробница с ледените мумии, открита в планината Алтай от руския археолог Сергей Руденко през 1948 г., са намерени плъстени килими на възраст 2500 години!

Тези килими са важни за нас, българите, защото изследването на технологията, по която са правени, довело до неочаквани резултати. Както е известно, турците охотно възприеха музичите от гробницата Пазарък за прародители, а Алтай за прародина само на тюркските народи. И щом българите идват в Европа от Алтай, значи са тюрки. Някои паши

изследователи в последно време се поведоха по тази логика и побързаха да изместят прародина ни доста по на юг – към Хиндукуш и Памир. Само и само да нямаме нищо общо с „тюркския“ Алтай и Пазарък. Но килимите, върху които са били положени телата на древните владетели (някои от тях с висок ръст и с европеидни черти – б. а), погребани там през V-IV в. пр.н.е., са изработени по рядка технология, която не се среща у никой тюркски народ. Килимите с пищни орнаменти са с размери до 6 м

9 СЛЕД ДЪЛГИЯ
ДОСЕГ с човешки
ръце непрекъснато
вълна добива
удивителни качества.

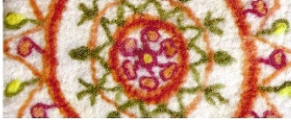
и равномерното им валине е било възможно само с помощта на кросно.

Кросното е дълъг 2-3 м и дебел поне 7-8 см дървен прът. Ползва се само при изработката на килими в големи размери, каквито са намерени в Пазарък. Първо разстилали остриганата от овцете вълна върху конопена черга. Отгоре подреждали орнаментите и увивали чергата около кросното (пръта). Получавало се огромно руло, колкото ще е ширината на килима. Увивали рулото с въжета и го пристигали здраво. После обвивали с вряла вода, докато вълната се запари. Яки мъже с тояги тупат цял ден рулото и непрекъснато го заливат с вряла вода.

През 1952-1963 г. Райко Сефтерски изследва домашните плъстени килими в Коприначко, Видинско, в Странджа и Сакар. И в Сакарско попада на домашни плъстени от средата на XIX век, изготвяни по същата древна технология – валине с кросно.

Днес не звучи много преситно за народ, че спазва над две хилядолетия един и същ метод за напирва – сиреч не възрамена нови технологии. Обясняването при домашните плъстени килими е, че те са имали сакрално значение за българите. При теренните си проучвания Райко Сефтерски научава, че в миналото на всяко повородено бебе се ваяло одеяло от плъсти. То не било за ежедневна употреба, а само ако бебето се разболее, го поизваляли с него. Но ако умре – плъстеното одеяло се изгаряло в огъня.

В Алтай и днес на бебето се прави шапка от плъсти и ако то израсте здраво, шапката се носи от следващото бебе. Почтите ли,

☀ СЛЪНЦЕТО е главен герой при апликирането на българските плъсти.

сакралната шапка са изгари. Същата шапка, наречена кюлияне, се правела на бебетата в Родоните.

В Средногорието, Хасковско и Странджанско до преди 150 години момата, преди да се запомни, задължи телно валила свое плъстено одеяло. То било дебело поне два пръста и пред него роднините изричали своите пожелания за здраве и щастие на младото семейство. Върху него на одра легали младоженците в първата брачна нощ. В следващите години, ако някой от двамата се разболеел – увивал се с одеялото. Вярвало се, че то помни кога на здраво тяло и сватбените пожелания за здраве и по някакъв начин ги предава на болното.

„При мене идват две жени, болни от рак. Казват, че като работят тук с плъстите, забравят всичко и се успокояват. Пипането на плъсти се ползва и в арттерапията“, обяснява Мариета Недкова, майстор на плъстени изделия от София. При нея се учила да вали и Чикако Сато.

„Тя беше при мене един месец. Аз ѝ предложих да изучи метода, защото тя се занимава с естествена коприна, а тя много добре се съчетава с плъстите, тъй като структурата на вълнатото е подобна. И върху коприната може да се сплети вълна съвсем успешно и да образуват еднородна материя. Заедно с Чикако направихме една плъстена шапка и копринено плъстен шал. За това ни стигна времето.“

Марнета изучила занаята от баща си, художникът кожар Йордан Костов. Той възражда плъстеното по етнографски материали, тъй като през социализма, твърди тя, старинният метод не се практикувал. Защото плъстите, като изключим коприната, не търпят примеси – нито памук, нито лен, още по-малко изкуствени материали.

„Просто животинският косъм е като осил и не може да се връща назад. Овчият косъм освен това е къдрав и той така се заплита и закача със съседните, че не може да бъде разкъсан с нощ. Аспаруховите българи са носели ризници от дебел плъст, защото стрела не можела да я пробие. Те си правели

дори юртите от плъстено кече. Много хора мислят, че са били коженци, не, плетене сме издвигали. Плъстът е много по-лек от кожата, трудно се мокри и много бързо се отцежда. Той действа като памперс, ако се намокри, отгоре е сухо, а водата се събира в долния край. Ползвали са го за изолация – посила се на земята и да вали, не плуващи във вода.

Тайната на тези качества на плъстите е, че между косъмчетата има твърде много въздух. Предпазва едновременно добре и от студ, и от топлина. Бедуините в пустинята също произвеждат такъв вид нетъкан текстил. Опитните алпинисти ползват ръкавици от плъсти за големите студове, аз ги изработвам.“

Тази особена материя днес се приготвя и на Изток, и в Централна и Западна Европа. Българските плъсти, обаче, се определят като уникални. Не само заради технологията, но и заради ползваните цветове.

„Вие, българите, сигурно сте много щастлив народ, щом влагате такива недрни цветове в плъстите – ми казаха чужденци на конференцията“, споделя Мариета. Дали целюкпно да не се увием в одеяло, което помни кога на шастливите българи, белким се отървем от черногледството. И да си върнем сестивността, която улавя покой. ■

■ ■ ■ МАКСИМ КАРАДЖОВ от години проучва оцелели старинни обичаи и предхристианския вярвания на българите. Двамата с фотографя БОРИАНА КАЦАРОВА в бр. 8 на „ГРО“ от 2009 г. представиха тайнството, с което за една нощ родилско село превръща момчетата си в мъже.